

Z

Zager, Werner 1959 Worms, Németország - Evangélikus teológiát tanult 1977/78 Frankfurt am Main. 1978 – 80 Mainz. 1979 Héber és görög tanulmányok 1979-80 Tübingen. 1981-83 Teológia Mainz 1985 második teológiai vizsga. 1985-86 Tudományos asszisztens Mainz Egon Brandenburger professzornál. 1985 lelkész avatás. 1987 teológiai doktorátus Mainz "Begriff und Wertung der Apokalyptik in der neutestamentlichen Forschung" Habilitációs ösztöndíj 1989 -1990 Hartmut Stegemann, Göttingen. 1994-1995 tudományos asszisztens Bochum. Magántanár 1996 Ruhr-Universität Bochum

Zahn, Theodor, 1838 Moers – 1933 Erlangen, Németország - Evangélikus teológus, ÚSz-kutató és patológus. Tanulmányait otthon és magántanáránál kezdte, 1854-ben Kölnben érettségizett és Baselben kezdett teológiát tanulni. 1856-ban Erlangenben, 1858–1861 között Berlinben tanult, majd visszatért Moersbe, ahol a teológiai vizsgái mellett apja magániskolájában tanított. 1865-ben korrepetitor lett Göttingenben, Stift és Marcellus latin szövegével foglalkozott (*De Marcelli Ancyрани theologia*). 1868-ban, a licenciátus és habilitáció után tanár lett az ÚSz-i tanszéken. 1871-től egyetemi tanár, 1871–1877 között egyetemi lelkész is. 1870-től Greifswaldban, 1876-tól Bonnban, Breslau-ban, Kielben, majd 1878-tól Erlangenben tanított. 1888-ban Lipszében lett tanár, 1892-ben visszatért Erlangenbe, és ÚSz-i bevezetéstudománnyal foglalkozott. 1894-ben kiadója volt a *Neue kirchliche Zeitschrift*-nek (Új Egyházi Újság). Az evangéliumok protestánsok által vitatott kérdéseit a patrisztikus irodalmon keresztül vizsgálta. Véleménye szerint 140 után már egyetlen gyűjteményben létezett a négy evangélium és a 13 páli levél mint kanonikus írás az ÓSz mellett. Véleménye szerint Hierapoliszi Papiász János apostol közvetlen tanítványa volt. Vizsgálta Márk evangéliumát és a Máté beszédforrásait. Papiászra vezette vissza Hippolitusz antikrisztus-szakaszait (*De Christo et de Antichristo* IV, XLVI–XLVII, LIX–LX), Hermasz Pásztorával kapcsolatban elmondta, hogy a 2,4-es látomás ellentmond a Muratori töredék 1.73–80-nak, tehát Római Kelemen idejében keletkezett (97–100 között) és már felfedezhető benne a János-evangélium, Jakab és 1Péter levelének hatása. Antiókhiai Ignác leveleit hitelesnek tartotta. Ő mutatta ki, hogy a korábban Ignatiusnak tulajdonított ún. Pseudo-Ignatius levél 345–350 körüli hamisítvány. A Péter-evangélium felfedezett töredékét kapcsolatba hozta a kánoni evangéliumokkal, és néhol szolgálai függőséget fedezett fel bennük. Ezzel az állításával kemény ellentétbe került Harnackkal, aki az őskeresztény irodalom hatásának tartotta azt, és a 2. sz. közepére datálta az összes kánoni evangéliumot. ~ nagy ellenfele volt Julius Wellhausennek, és védte a János evangélium egységét, nemcsak azt állítva, hogy pusztán az apostolra vezethető vissza, hanem azon kívüli hiteles tanúkra is. Elismerte, hogy János 21. fejezete más kéztől származik, de azt az evangélista kortársának tulajdonította. A 15–17. fejezet beszédei nem mondanak ellent a 14,31-nek és a szinoptikusok szemléletének (Mk 14,27–31). Az ApCsel 28,31-et a harmadik út lukácsi összefoglalásának tekintette. Az Úsz-i szövegek hagyományozási történetével kapcsolatban kijelentette, hogy Tertullianus nem az Itala-fordítás tanúja, mert ő mindig görög fordításokat használt. Apokalipszis-tanulmányaiban Nérót tekintette szimbolikus figurának és ebből kiindulva fejtette meg a könyv rejtett utalásait. A Szibilla-jóslatokat zsidó környezetből származtatta. A IV. orákulum szerinte eljesen zsidó eredetű, 150 körül keletkezett, és keresztény átdolgozást lehet látni a második részében, amely 71–120 k. való betoldás. Megkísérelte Tatianus *Diatessaron*-ját rekonstruálni. **Művei:** (válogatás) *Textum ad fidem codicum et Graecorum et latinorum adhibitis praestantissimis editionibus recensuerunt commentario exegetico et historico illustraverunt apparatu critico versione latina passim correcta prolegominis indicibus instruxerunt Oscar de Gebhardt, Adolphus Harnack et T. Z. ed. post Dresselianam alteram tertia*. 3 kötet. Leipzig 1875–1877; *Patrum apostolicorum opera, textum ad fidem*

codicum et graecorum et latinorum, adhibitibus praestantissimis editionibus, recensuerunt Oscar de Gebhardt, Adolfus Harnack, Th. Z. Lipsiae 1877, ³1900, ⁴1902, ⁵1906, reprint: 1920; Ignatii et Polycarpi epistulae martyria fragmenta recensuit et illustravit (Patrum apostolicorum opera, textum ad fidem codicum et graecorum et latinorum, adhibitibus praestantissimis editionibus, recensuerunt Oscar de Gebhardt, Adolfus Harnack, Th. Z. Editio post Dresselianam alteram tertia, fasc. II). Leipzig 1876; Das apost. Symbolum. Eine Skizze seiner Gesch. u. eine Prüfung seines Inhalts. Erlangen – Leipzig 1893; Das Ev. des Petrus. Das kürzlich gefundene Frgm. seines Textes... Erlangen – Leipzig 1893; Das Ev. des Petrus: NKZ 4 (1893), 143–218; Ephraim's des Syrens Komm. z. den Briefen des Paulus: ThLBl 14 (1893), 455–457. 463–465. 471–473. 518; Der Stoiker Epiktet u. sein Verhältnis z. Christentum. Erlangen – Leipzig 1894, ²1895; Skizzen aus dem Leben der Alten Kirche. Erlangen – Leipzig 1894; HAUCK, F. (szerk.), Z.-Bibliogr. Verz. der literar. Leipzig 1918; uő., Z.-Bibliogr. 1919-1928, in: Festg. f. Th. Z. Leipzig 1928. 237; SWARAT, U. Alte Kirche u. NT. Th. Z. als Patristiker (Theol. Verlagsgemeinschaft, Monogrr. u. Studienbücher 342), Wuppertal – Zürich 1991. 505–530.

Zamfir Korinna, 1966 Kolozsvár-, Románia - A kolozsvári orvosi egyetem elvégzése után (1992) a gyulafehérvári Római Katolikus Hittudományi Főiskola didaktikai karán (1995) tanult, egyetemi oklevelet a Babeş-Bolyai Egyetem Róm. Kat. Teológia Karán szerzett 1998-ban. 1998-tól e kar tanára (jelenleg adjunktus, oktatott tárgyak: ószövetségi introdukción, egzegézis, ökumenizmus, lélektani irányzatok a teológiában). 2005-ben Kolozsváron doktori fokozatot szerzett (témája a katolikus-protestáns egyháztani párbeszéd és korlátozott erdélyi recepciója). **Művei:** *Katolikusok és protestánsok. Történelmi visszatekintés és teológiai párbeszéd.* Kolozsvár 2002; Fontosabb biblikus publikációk: *The Prologue of the Fourth Gospel: Encounter of the Greek Philosophical Thought and the Judaic Tradition*, Sacra Scripta 2004/1; *Ecumenical Implications of the Authorship of the Pastoral Epistles for the Understanding of Ministry.* Sacra Scripta 2004/2; *Jeremiás szolgálata az üdvösségkövetítő intézmények válsága idején.* in: BENYIK Gy. (szerk.), *Világi közösség – vallási közösség.* Szeged 2004; *A mélylélektani egzegézis,* in: BENYIK Gy. (szerk.), *A Biblia értelmezése,* Szeged 2005; *A pasztorális levelek szerzőségének és szogálatértelmezésének ökumenikus vonzatai,* Pannonhalmi Szemle 2005/3; *Some Aspects and Effective History of the Old Testament Feminine Presence.* Sacra Scripta 2005/1–2.

Zanchi, Girolamo 1516 Alzano, – 1590 Heidelberg, Németország/Itália. Chiavenna reformált kongregáció tagja. 1531 Bergamóban kanonok, majd Luccában 1541-ben P. M. Vefmigli hatására, csatlakozott a reformációhoz Az olasz inkvizíció elől menekült Svájcba és, de mégis, Ph. Melancton írásainak hatására és Bullinger H. tiltakozását hírül véve Genfben, 9 hónapot töltött Genfben Calvin vendégén. 1553 ÓSz professzor Strassburgban (1553-1563), ahol minden tiltakozás ellenére Luther úrvacsora-tanát hirdette. 1563 prédikátor Chiavennában, 1567 dogmatikát tanított Heidelbergben (1568-1577), 1576 Úsz-et Neustadt és Haardtban. A 16. sz.-i református ortodoxia vezéralakja lett. Egzgetetikai következtetéseit a szigorú logika jellemzi, és a reformáció tanainak metafizikai megalapozására törekszik. Számtalan esetben a kommentárba dialógust is iktat. Strasbourg-i korszakában mint Ószövetség magyaráz vált híressé, az Újszövetséget inkább Neustadtban magyarázta. Ozeás könyvét öt kötetben magyarázta, erősen hatott rá Nicolaus Lyra Glossa Ordinaria munkája. De használta David Kimchi és Jonathan ben Uzziel munkáját is. Efezusi levél, Filippi levél, Kolosszei levél, 1-2 Tesszaloniki levelet és 1 János levelet magyarázta. Kommentárjaiban idézi a patrisztikus szerzőket de Luther, Kálvin és Wolfgang Musculus katolikus kommentárját is. Igen kritikusan kezeli viszont Erasmus és Theodor Beza műveit. Látszik hogy a klasszikus irodalomban is igen járatos. Azonban Ozeás kommentárjában számos

esetben Lutherrel is polemizál. Nem fogadja el pl. hogy a katolikus egyházat Gomerrel lehetne azonosítani. **Művei:** *Zanchi J.: Opera Theologicorum D. Hieronymi Zanchii I-VIII. Stephanus Gamonetus 1605. C.J. Burchill kiadása SCJ 15,1 1984.*

Zapff, Burkard M. 1960 Würzburg, Németország - Katolikus teológiát tanult 1979 – 1981 Würzburg. 1981 Cusanuswerk ösztöndíj. Jeruzsálemben Dormitio apátságban tanult 1981 – 1982. Würzburg 1982 – 1985. teológiai doktorátus 1985. Papszentelés 1987. Káplán Traustadt-Donnersdorf-Pusselsheim 1987 – 1988 Lohr/Main, Wombach und Rodenbach 1988 – 1990 Püspöki titkár 1990 – 1994. Szt. Sír lovagrend tagja 1992-től. Ösztöndíj 1994 Würzburg. 1995 – 1996 keleti nyelveket tanult Biblilus Intézet, Róma. Freiburg 1997 Habilitáció. Magántanár 1997 – 2001 Freiburg. 2001-től ószövetség tanár Eichstätt-Ingolstadt. **Művei:** *Schriftgelehrte Prophetie - Jesaja 13 und die Komposition des Jesajabuches, FzB 74, (Dissertation), Würzburg 1995. Redaktionsgeschichtliche Studien zum Michabuch im Kontext des Dodekapropheten, BZAW 256, (Habilitationsschrift), Berlin-NewYork 1997. Jesaja II, 40-55, Kommentar zum Alten Testament mit der Einheitsübersetzung (NEB), Würzburg 2001. Jesaja III 56-66, Kommentar zum Alten Testament mit der Einheitsübersetzung (NEB), Würzburg 2006.*

Zapff Burkard M. 1960 Würzburg, Németország - Katolikus teológiát tanult 1979 – 1981 Würzburg. 1981 Cusanuswerk ösztöndíj. Jeruzsálemben Dormitio apátságban tanult 1981 – 1982. Würzburg 1982 – 1985. teológiai doktorátus 1985. Papszentelés 1987. Káplán Traustadt-Donnersdorf-Pusselsheim 1987 – 1988 Lohr/Main, Wombach und Rodenbach 1988 – 1990 Püspöki titkár 1990 – 1994. Szt. Sír lovagrend tagja 1992-től. Ösztöndíj 1994 Würzburg. 1995 – 1996 keleti nyelveket tanult Biblilus Intézet, Róma. Freiburg 1997 Habilitáció. Magántanár 1997 – 2001 Freiburg. 2001-től ószövetség tanár Eichstätt-Ingolstadt. **Művei:** *Schriftgelehrte Prophetie - Jesaja 13 und die Komposition des Jesajabuches, FzB 74, (Dissertation), Würzburg 1995. Redaktionsgeschichtliche Studien zum Michabuch im Kontext des Dodekapropheten, BZAW 256, (Habilitationsschrift), Berlin-NewYork 1997. Jesaja II, 40-55, Kommentar zum Alten Testament mit der Einheitsübersetzung (NEB), Würzburg 2001. Jesaja III 56-66, Kommentar zum Alten Testament mit der Einheitsübersetzung (NEB), Würzburg 2006.*

Zedda, Silverio 1913 Gesturi, Olaszország - Pápai Biblikus Intézetben szerzett doktorátust 1952-ben. Újszövetség tanára Cagliariiban a Sacra Cuore egyetem teológiai fakultásán. **Művei:** *Prima Lettura di san paulo Brescia 1973. Incontro con Dio nel Nuovo testamento Tervisio 1968. I Vangeli e la critica oggi. 2 kötet Tervisio 1973. L'Escatologia Biblica 2 kötet Brescia 1972. Vangelo secondo Luca in La Sacra bibbia 3. kötet Casale, 1980.*

Zeller, Dieter 1939 Freiburg, Németország – Teológiát tanult Pont. Bibl. Inst. Roma LBS, 1967. Freiburg Egyetem ThD 1972. Habilitáció 1976-ban. Tanított Freiburg Egyetem 1973-78 között. Luzern Svájc 1980-82 között. Mainz Egyetem 1982. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *Charis bei Philon und Paulus KBW 1990. Der Brief and die Römer. Pustet, 1985. Kommentar zur Logionquelle BKW 1984. Die weisheitlichen Mahnsprüche bei den Synoptikern. Echter, 1977.*

Zenger, Erich 1939 Dollnstein Németország. - Katolikus Ószövetség professzor aki filozófiai diplomát szerzett 1958-ban bölcsész diplomát 1961-ben, Teológiai licenciátust 1965-ben, teológiai doktorátust 1971-ben szerzett Würzburgban, majd tanult orientalisztikát Rómában, Jeruzsálemben, Heidelbergben, Münsterben és Würzburgban. 1971-1973-ban Eichstattban tanít, 1973 Freiburg, 1944 vendég előadó Jeruzsálem Dormitio apátságban, 1994 Berlin

vendég professzor. 1998-1991 a német Ószövetség kutatók társaságának elnöke. 1976-tól zsidó-keresztény munkacsoport tagja. 2001-ben Herder díjas, 2004-től nyugdíjas. Főleg Ószövetségi bevezetőjét és Zsoltár kommentárját ismerik, de elterjedt Hermeneutikája. **Művei:** *Gepredigte Bibel : Eröffnungsworte, Gebete, Predigten, Fürbitten* Würzburg 1971. *Die Schöpfung* München, 1996. *Die Sinai-Theophanie. Untersuchungen zum jahwistischen und elohistischen eschichtswerk* Würzburg 1971. *Exodus. Geschichten und Geschichte der Befreiung Israels* (SBS 75), Stuttgart 1975. *Das Buch Ruth* Zürich 1986. *Das Erste Testament. Die jüdische Bibel und die Christen*, Düsseldorf 1991. *Die Psalmen I. Psalm 1-50* (NEB), Würzburg 1993. *Einleitung in das Alte Testament* Stuttgart 1995. *Dein Angesicht suche ich. Neue Psalmenauslegungen*, Freiburg 1998. *Die Psalmen 51-100* (HThKAT), Freiburg 2000. *Psalmen. Auslegungen 1-4*, Freiburg 2003 *Stuttgarter Altes Testament*, Stuttgart 2004

Zerwick, Maximilian SJ, ? Lindau – 1975 München, Németország - Augsburgban a bencés gimnáziumban tanult, 1920-ban belépett a jezsuita rendbe, majd Innsbruckban tanult filozófiát. 1925–1927 között az ifjúsági magisztere Bukarestbe küldte, ahol az ottani papi szemináriumban segítette a klasszikus képzést. 1928–1932 között visszatért Innsbruckba és teológiát tanult. 1931-ben pappá szentelték. 1932–1935 között Bécsben Ludwig Rademacher vezetésével Márk stílusjegyeinek vizsgálatával foglalkozott. 1935–1936-ban a harmadik fogadalmat Angliában (Saint Beunos) tette le, ezután Rómába, a Biblikus Intézetbe került. Tanította bibliai görög nyelvet és zsidó–hellenista irodalmat, 1944-ben megjelent a *Grecitas Biblia* és az *Analysis Philologica Novi Testamenti Greci*. 1941–1947 között házfőnök volt, 1941–1969 között szerkesztette a *Verbum Domini* c. ezegetikai lapot. 1953-tól egzegézist tanított, főleg az evangéliumokkal és Pál leveleivel foglalkozott. 1960-ban Romero bíboros a Hittani Kongregáció részéről ultrakonzervatív támadást indított az Institutum Biblicum ellen, amelyben ~ név szerint is szerepelt, egzegézisét hiperkritikusnak és veszélyesnek minősítve. 1961-ben megírta válaszáat a *Verbum Dominiben*, mire megkérték a rend generálisát, hogy vonja vissza oktatói megbízatását. Ez a konzervatív támadási folyamat a katolikus egzegézis ellen a *Humani generis* (1950) enciklikában teljesedett ki. Ez a méltatlan eljárás viszont széles körben ismertté tette nevét: 1963-ban felvették a Studiorum Novi Testamenti Societas kutató közösségébe, 1963-ban tiszteletbeli tagja lett a Catholic Biblical Association of Americának. A II. vatikáni zsinat idején rehabilitálták. Pál leveleinek kommentárját számos nyelvre lefordították. Civileknek tartott lelkigyakorlatokon és előadásokon művelte a bibliatudományt, képes volt biblikus tudását egyszerű népszónoklatokban is lebilincselően közvetíteni a hallgatóság számára. Hasonlóan nagy hatású volt a Germanicumban (Rómában) végzett tevékenysége a hallgatók között tudományos kérdésekről folytatott konzultációi kapcsán. **Művei:** SMITH, J. (ford.), *Biblical Greek. Illustrated by Examples*. Scripta Pontificii Instituti Biblici 114. Rome: Pontifical Biblical Institute, 1963; *Der Brief an die Galater*. Düsseldorf 1964; *Die Welt der Bibel: Kleinkommentare zur Heiligen Schrift*; v. 2 kötet Düsseldorf .

Zimansky, Paul E., 1946 Iowa City USA IA - Teológiát tanult Johns Hopkins Egyetem BA 1968. Chicago Egyetem 1980. Tanított Berkeley Egyetem California 1979-80 között. New York Állam Egyetemén 1980-83 között. Aleppo Egyetem 1981-82 között. Boston Egyetem 1983-90 között. Ásatások szakértője Bastem 1975-ben és. 1977-ben. Nippur 1973-ban Ain Dara 1982-84 között. Tell-Hamide 1987-ben. Tell-Abu Duwari 1987-88 között. Szakterülete archeológia, anatólia tanulmányok, mezopotámia tanulmányok. **Művei:** *Exology and Empire: The Structure of the Urartian State* Oriental Inst, 1985. „The University of Iowa Cuneiform Texts JCS (1979) ”Text and Fragments: Two Boghazkoy Fragments in Iowa City JCS (1979).

Zimmerli, Walther, 1907 Schiers – 1984 Oberdiessbach, Svájc - ÓSz-teológus. 1925–1929 között evangélikus teológiát tanult Zürichben, Berlinben, Göttingenben. 1929–1930-ban a zürichi kórházban volt betegápoló. 1930–1933 között a göttingeni ÓSz tanszék asszisztense volt. 1932-ben a nyelvi konviktus felügyelője volt Göttingenben. 1933-ban hazatért, 1935-ben lelkész lett Aarburgban (Aargau). 1935-től tanár az ÓSz-i vallástörténet és keleti nyelvek tanszéken, 1938-tól a zürichi egyetemen tanár. 1940-től a tábori lelkészek tanulmányi házának vezetője is. 1948–1950 között vendégprofesszor volt Berlinben az egyházi főiskolán, 1952-től tanár az ÓSz tanszéken a göttingeni egyetemen, 1963-tól vendégprofesszor a Yale University Divinity Schoolban (New Haven, USA). 1962-től tagja a Göttingeni Tudományos Akadémiának, 1970–1978 között több alkalommal elnöke is. 1964-ben a göttingeni egyetem rektora volt. Munkássága a törvény és a próféták irodalmának körében jelentős. Az író próféták közül Ezekiel elemzése a legérdekesebb kommentárjaiban. Kommentálta még a Prédikátor könyvét és foglalkozott a torony-elbeszélésekkel a Babel-történet kapcsán (Ter 11,1–9). **Művei:** *Geschichte und Tradition vor Beerseba im AT*. Göttingen 1932; *Die Weisheit des Prediger Salomo*. Göttingen 1936; *1 Mose 1-11, die Urgeschichte (Prophezei)*, Göttingen 1943, ²1957, ³1967, ⁵1991; *Der Prophet im AT und im Islam*. Göttingen 1943; *Das Menschenbild des AT*. Göttingen 1949; *Die Eigenart der prophetischen Rede des Ezechiel. Ein Beitrag zum Problem an Hand von Ez. 14, 1-11*, in: ZAW 66, 1954. 1–26. (*Gottes Offenbarung*, ThB 19. Göttingen ¹1963. 148–179); *Ezechiel, Biblischer Kommentar AT* (»BK«) 1-2. Göttingen 1955–1969, ²1978; *Das AT als Anrede*. Göttingen 1956; »Leben« und »Tod« im Buche des Propheten Ezechiel, in: ThZ 13. Göttingen 1957. 494–508.

Zimmermann, Frank New York USA NY, – Teológiát tanult Dropsie Coll. PhD 1935. Jewish Tehol. Sem. DHL és rabbi avatás 1936-ban. Tanított Dropsie Coll. 1959-68 között. Szakterülete a héber Biblia, Újszövetség és szemita nyelvek, szövegek és feliratok, apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *The Aramaic Origin of the Four Gospels* Ktav, 1979. *Biblical Books Translated from the Aramaic*. Ktav, 1975. *The Inner World of Qohelet*. Ktav, 1973. *Book of Tobit, Text and Commentary*. Harper, 1959. „The Aramaic Provenance of Qohelet” *Jewish Quar. Rev.* (1945).

Zimmermann, Heinrich 1915 Engers -1980 Bonn, Németország –Katolikus teológus és Újszövetség szakértő Teológiai tanulmányait Bonn-ban kezdte 1937-ben és egy évét Tübingenben is tanult, majd újra másfél évet Bonn-ban, a következő három évet pedig Paderborn és Bonn között osztotta meg. 1940-be katonának sorozta és a háború végéig ott is maradt. Háború után Köln papi szemináriumába vonult, 1947-ben szentelték pappá. Töbvébel papi és hitoktatói tevékenységé után 1956-ban nevezték ki Bonn katolikus szemináriumába oktatónak. 1953-ban nyújtotta be disszertációját „absolute Ich Bin als biblische Offenbarungsformel” 1957-ben habilitált „Geschichte der altlateinischen Überlieferung des zweiten Korintherbriefes” Paderbornban 1960-ban megkapta a Újszövetségi tanszéket és a főiskola rektoraként tevékenykedett 1963/64-ben. 1963-ban nevezték ki nyilvános rendes egyetemi tanárnak Bochum-ba. Ő lett az alapító dékánja a katolikus teológiai fakultásnak. És vezette 1966-ig. ekkor a Bonn egyetem újszövetségi katedráját kapta meg és itt tanított nyugdíjba vonulásáig 1980-ig, ami után nemsokára meghalt. Számos éven keresztül vezette a Johann-Adam-Möhler Intézetet és a Görres-Gesellschaft tagja volt. A héber levél kommentárja a Herder sorozatban jelent meg. Sajátos módon alkalmazta a történet-kritikai módszert. **Művei:** *Das Absolute ICH BIN als biblische Offenbarungsformel*. In: *Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn / Theologische Fakultät, Verzeichnis der Dissertationen 1939 bis 1952*, 96-98; *Die Hohepriester-Christologie des Hebräerbriefes*, 1964.

Neutestamentliche Methodenlehre. Darstellung der historisch-kritischen Methode, 1967 (²1968; ³1970; ⁴1974; ⁵1976; ⁶1978 neubearb.; span. 1969; ital. 1971; Das Bekenntnis der Hoffnung. Tradition und Redaktion im Hebräerbrief, (BBB; 47), 1977.

Zinzendorf, Nikolaus Ludwig, 1700 Drezsa – 1760 Herrnhut, Németország - Író, költő, teológus, lelkész. Alsó-ausztriai családból származott. Vallási okból Szászországba vándorolt. Keresztapja J. Spener volt, a pietizmus alapítója. Apja korai halála után A. H. Francke hallei árvaházában nevelték, ahol erős pietista hatás érte. Rövid ideig udvari tanácsos volt Drezdában. Birtokán telepítette le az elüldözött „cseh testvéreket”. 1722-ben megalapította a herrnhuti testvéri közösséget. Hivatalát feladta és 1734-ben evangélikus lelkésszé avatták. 1736–1747 között európai és észak-amerikai utazásokat tett. Pensylvániában Franklin jelenlétében ünnepélyesen lemondott a grófi címéről. Számos prédikációs utat szervezett, és összesen 108 műve jelent meg, mintegy 2000 egyházi éneket szerzett, amelyekből néhányat a hivatalos evangélikus énekeskönyvbe is felvettek. Mély vallásos hevület, néhol édeskés pátosz jellemzi. Herder dicsérte nyelvének hajlékonyságát és a szív érzéseinek merész feltárását. A herrnhuti közösség USA-ban a négerek között is misszionált. Katekétikus és spirituális egzegézist használt a prédikációiban. A költeményei pedig a bibliai költészet sajátos érzelmes megnyilvánulásai. **Művei:** (csak fontosabb műveket említjük szubjektív válogatásban) *Eines abermahlingen Vers. z. Übers. der Hist. Bücher NT (...) aus dem Original.* 2 kötet. Büdingen 1739; *Jeremias, ein Pr. der Gerechtigkeit, allen redlichen Pr. in der ev. Kirche einfältig u. als ein Exempel vorgestellt, wie man in seinem Amte mit Gott, mit der Obrigkeit, mit den Lehrern, mit seinen Zuhörern überhaupt, u. mit seinen Brüdern insonderheit wandeln könne.* Berlin 1830; *Vers. z. Übersetzung des neuen Testaments unseres Herrn Jesu Christ aus dem Original.* Büdingen 1747; *Lied Mosis u. des Lammes, Brüdergesangbuch.* Görlitz 1754; *Plain case of the representatives of the unitas fratrum.* London 1754; *An Exposition or True State of the Matters objected in England to the people known by the name of unitas fratrum.* London 1755; *Berlinische Reden.* Neuwied 1758; CLEMENS, G. (szerk.), *Reden über die fünf Bücher Mosis.* 3 rész. Barby 1763–1765; *Reden aus dem alten u. neuen Testament.* 8 kötet. Barby 1766.

Zmijewski Josef 1940 Essen, Németország. – Katolikus teológiát Bonnban tanult. Papszentelés 1965, Teológiai doktorátust szerzett Bonnban 1972. Habilitációját is Bonnban szerezte 1978. Újszövetségi tanszéken tanított Fulda 1980 - 2006 nyugdíjba vonult. **Művei:** *Die Eschatologiereden des Lukas-Evangeliums. Eine traditions- und redaktionsgeschichtliche Untersuchung zu Lk 21,5-36 und Lk 17,20-37* Bonn 1972. *Das Neue Testament – Quelle christlicher Theologie und Glaubenspraxis. Aufsätze zum Neuen Testament und seiner Auslegung,* Stuttgart 1986. *Paulus – Knecht und Apostel Christi. Amt und Amtsträger in paulinischer Sicht,* Stuttgart 1986. *Die Apostelgeschichte, übersetzt und erklärt* (Regensburger Neues Testament NF), Regensburg 1994.

Zorell, Franz SJ, 1863 Ravensburg – 1947 Róma, Olaszország - Szülővárosában és a tübingeni egyetemen tanult keleti nyelveket. 1884-ben belépett a jezsuita rendbe, a filozófiát és a teológiát Dittonban (Anglia) és Valkenburgban (Hollandia) végezte. Berlinben görögöt tanult, közben nyomtatásra előkészítette a *Lexicon Graecum Novi Testamenti*. 1899-ben Valkenburgban működött, besegített a *Cursus Scripturae Sacrae* bibliakommentár-sorozatba (hosszú időn keresztül ez volt a legjobb katolikus kritikai kommentársorozat). Haláláig dolgozott a *Lexicon Hebraicum et Aramaicum Veteris Testamenti* tökéletesítésén. 1928-ban a Pápai Bibliikus Intézetben arám és görög tanár volt. **Művei:** Kropf, F. X. (ford. és szerk.), *Gymnasialpädagogik zum Gebrauch für Lehrer und Schüler,* in: *Der Jesuiten Sacchini,*

Juvencius und Kropf Erläuterungsschriften zur Studienordnung der Gesellschaft Jesu. Freiburg 1898; CORNELY, R., *Commentarius in librum Sapientiae* [Cursus Scripturae Sacrae]. Paris 1910; *Novi Testamenti Lexicon Graecum* [Cursus Scripturae Sacrae]. Paris 1911, ²1931, ³1961 (ZERWICK, M. átdolgozta); KNABENBAUER, J., *Commentarii in S. Pauli Epistolas ad Ephesios, Philippenses et Colossenses* [Cursus Scripturae Sacrae]. Paris 1912; uő., *Commentarius in Isaiaam prophetam* [Cursus Scripturae Sacrae]. Paris ²1922; uő., *Commentarius in Prophetas minores.* 2 kötet [Cursus Scripturae Sacrae]. Paris, ²1924; *Lexicon Hebraicum et Aramaicum Veteris Testamenti quod aliis collaborantibus edidit.* Roma 1940–.

Zovkić, Mato, 1937 Donja Tamošnici, – Bosznia - Szülőfalujában végezte a négy általános osztályt, majd a vallási középiskolát Zágrábban, Djakovón érettségizett. 1959-ben elkezdte teológiai tanulmányait a gyakovói főiskolán, diplomát Zágrábban KBF-en szerzett. Itt 1965-ben megvédte magiszteri munkáját és 1968-ban doktorált. Pappá szentelték 1963-ban. Doktori értekezésének címe: *Obnova struktura Crkve u Duhu Svetom prema Drugom vaticanskom saboru* (Az Egyház megújulása a Szenlélekben a II. vatikáni zsinat szellemében). 1969-től 1972-ig Rómában volt hallgató a Pápai Biblikus Intézetben. Licenciátusát az Ef 5,25–27-ből írta. 1972-ben megkapta a „licentiatus in re biblica” akadémiai címet. 1972-ben kezdett tanítani a szarajevói teológián, ÚSz-t és egyháztant, valamint vendégelőadó volt Gyakovón is (ÚSz). 1980–1981-ben ismét Rómában tanult és megírja majd megvédte újabb doktori értekezését *Rastu Crkve kao građevine i tijela prema Ef 2,19–22 i 4,11–16* (Az Egyháznak mint építménynek és testnek növekedése az Ef 2,19–22 és 4,11–16 alapján). Itt megkapta a „candidatus ad doctorarum in re biblica” akadémiai címet. Hazatérve folytatta az Újszövetség fordítását Szarajevóban, ahol 1985-ben kanonoki címet kapott, 1987-ben általános helynök lett. Munkája súlypontja mégis a tanítás maradt. II. János Páltól pápai kápláni kinevezést kapott. 1985-ben kérte habilitációját, amit a már megjelentetett tudományos munkái alapján el is fogadtak és Kuharity érsek 1986-ban kinevezte az újszövetségi Szentírás habilitált tanárának. Két alkalommal is a Horvát Biblikus és Pasztorális Intézet alelnöki tisztségét töltötte be Zágrábban. Horvátra fordította Tóbiás könyvét, és az 1–2. Makkabeus könyvet. A horvát Szentírás-fordítás korrektora. **Művei:** *Obnova Crkve prema II Vatikanskom saboru* (Az Egyház megújulása a II. vatikánus után), Zagreb 1969; *Crkva kao narod Božji. Katolička ekleziologija* (Az Egyház, mint Isten népe. Katolikus ekleziológia). Zagreb 1976; *Crkva Božja na putu zemaljskom* (Isten Egyházának földi útja). Sarajevo 1984; *Isus – objavitelj Boga ljubavi* (Jézus – a szeretet meghirdetője) Zagreb 1986; *Pavlove poslanice. Povod i sadržaj* (Pál levelei. Tartalom és magyarázat) Mostar 1988; *Riječ Božja u riječi ljudskoj. Odrasli pred Biblijom* (Isten szava az emberi szavakban. Felnőttek a Biblia előtt) Mostar 1989; *Isusove paradoksalne izreke* (Krisztus paradox kijelentései) Bol – Sarajevo 1994; *Lukino evanđelje u našoj misi. Biblijski komentar misnih čitanja u godini C* (Lukács evangéliuma a misében. Biblikus kommentár a szentmise olvasmányaihoz, C év) Zagreb 1995; *Matejevo evanđelje u našoj misi. Biblijski komentar misnih čitanja u godini A* (Máté evangéliuma... Az A év kommentárja). Zagreb 1995; *Markovo i Ivanovo evanđelje u našoj misi. Biblijski komentar misnih čitanja u godini B* (Márk és János evangéliuma a szentmisében. Kommentár... B év) Zagreb 1995; *Međureligijski dijalog iz katoličke perspektive u Bosni i Hercegovini* (Vallásközi párbeszéd katolikus szemmel Bosznia Hercegovinában) Sarajevo 1998; *Isus u evanđelju po Luki* (Jézus Lukács evangéliumában) Sarajevo 2002.

Zovkić, Mato, 1937 Donja Tamošnici, (Gradačac község) Bosznia - . Szülőfalujában végezte a négy általános osztályt, majd a vallási középiskolát Zágrábban kezdte el és Đakovón érettségizett. 1959-ben elkezdte teológiai tanulmányait a đakovoi főiskolán, diplomát Zágrábban a KBF-en szerzett. Itt 1965-ben megvédte magiszteri munkáját és 1968-ban

doktorált. Pappá 1963-ban szentelték. Doktori értekezésének címe: *Obnova struktura Crkve u Duhu Svetom prema Drugom vatikanskom saboru* (Az Egyház megújulása a Szentlélekben a II. vatikáni zsinat szellemében). 1969-től 1972-ig Rómában volt halgató a Pápai Biblikus Intézetben. Licenciátusát az Ef 5,25-27-ből írta. 1972-ben megkapta a "licentiatu in re biblica" akadémiai címet. 1972-ben kezdett tanítani a szarajevói teológián ÚSZ-t és egyháztant, valamint vendégelőadó volt Đakovon is (ÚSZ). 1980-1981-ben ismét Rómában tanult és megírja, majd megvédi újabb doktori értekezését *Rastu Crkve kao građevine i tijela prema Ef 2,19-22 i 4,11-16* (Az Egyháznak mint építménynek és testnek növekedése az Ef 2,19-22 és 4,11-16 alapján). Itt megkapta a "candidatus ad doctoratum in re biblica" akadémiai címet. Hazatérve folytatta az Újszövetség fordítását Szarajevóban, ahol 1985-ben kanonoki címet kapott, 1987-ben általános helynök lett. A munkája fő része mégis a tanítás maradt. II. János Páltól pápai kápláni kinevezést kapott. 1985-ben kérte habilitációját, amit a már megjelentetett tudományos munkái alapján el is fogadtak és Kuharić érsek 1986-ban kinevezte az újszövetségi Szentírás habilitált tanárának. Két alkalommal is a Horvát Biblikus és Pasztorális Intézet alelnöki tisztségét töltötte be Zágrábban. Horvátra fordította Tóbiás könyvét, és az 1-2. Makkabeus könyvet. A horvát Szentírás fordítás korrektora. **Művei:** *Obnova Crkve prema II Vatikanskom saboru, (Az Egyház megújulása a II. vatikánus után), Zagreb 1969; Crkva kao narod Božji. Katolička ekleziologija. (Az Egyház, mint Isten népe. Katolikus ekleziológia). Zagreb, 1976; Crkva Božja na putu zemaljskom, (Isten Egyházának földi útja). Sarajevo, 1984; Isus - objavitelj Boga ljubavi, (Jézus - a szeretet meghirdetője) Zagreb, 1986; Pavlove poslanice. Povod i sadržaj, (Pál levelei. Tartalom és magyarázat) Mostar, 1988; Riječ Božja u riječi ljudskoj. Odrasli pred Biblijom, (Isten szava az emberi szavakban. Felnőttek a Biblia előtt) Mostar 1989; Isusove paradoksalne izreke (Krisztus paradox kijelentései) Bol-Sarajevo 1994; Lukino evanđelje u našoj misi. Biblijski komentar misnih čitanja u godini C, (Lukács evangéliuma a misében. Biblikus kommentár a szentmise olvasmányaihoz, C év) Zagreb 1995; Matejevo evanđelje u našoj misi. Biblijski komentar misnih čitanja u godini A, (Máté evangéliuma... Az "A" év kommentárja) Zagreb 1995; Markovo i Ivanovo evanđelje u našoj misi. Biblijski komentar misnih čitanja u godini B, (Márk és János evangéliuma a szentmisében. Kommentár... B év), Zagreb 1995; Međureligijski dijalog iz katoličke perspektive u Bosni i Hercegovini, (Vallásközi párbeszéd katolikus szemmel Bosznia Hercegovinában) Sarajevo 1998; Isus u evanđelju po Luki, (Jézus Lukács evangéliumában) Sarajevo 2002.*

Zumstein, Jean 1944 Biel/ Bienne, Svájc - Teológiát tanult Lausanne (1963–65), Strassburg (1965–66), Lausanne (1966–67), Göttingen (1967–68); Licenciátust szerezett Lausanne-ban (1968). Tudományos asszisztens "Institut des sciences bibliques" Lausanne-ban (1968–1970) kutatási terület Heidelberg (1970–71), Biblikus diploma (1973). Lelkész Porrentruy (1970–71), Lelkész avatás (1972). Bölcsész doktor 1974. Nyilvános rendes tanár Újszövetségi tanszéken Neuenburg (1975–1990), A teológiai fakultás dékánja (1981-1985) Genf (1987–1990) Los Angeles, USA (1986). Zürich újszövetséget tanít 1990-ben teológiai fakultáson tanít (1994–1996). 1997-től Zürichben a hermaneutikai Intézetet vezeti. Vendég professzor Harvard University, Cambridge, USA (2002). **Művei:** *La relation du maître et du disciple dans le bas-judaïsme palestinien et dans l'évangile selon Matthieu (mémoire de l'Institut des sciences bibliques de l'Université de Lausanne), Lausanne 1971. La condition du croyant dans l'évangile selon Matthieu (OBO 16), Fribourg und Göttingen, 1977. La condition du croyant dans l'évangile selon Matthieu (OBO 16), Fribourg und Göttingen, 1977. Sauvez la Bible. Plaidoyer pour une lecture renouvelée. Aubonne 1985, zweite Auflage 1994. Matthieu le théologien (Cahiers Evangile 58), Paris 1986. Miettes exégétiques (Le Monde de la Bible 25), Genève 1991. L'apprentissage de la foi. A la découverte de l'évangile de Jean et de ses lecteurs. Aubonne, 1993. Vater für uns. Das Gebet Jesu mitten in unserem Leben,*

Neukirchen-Vluyn 2002. Le protestantisme et les premiers chrétiens. Entre Jésus et Paul (Protestantismes), Genf 2002. Kreative Erinnerung. Relecture und Auslegung im Johannesevangelium (AThANT 84), Zürich, 2004.

Zunz, Leopold eredeti nevén Yom Tov Lipman Zunz 1794 Detmold -1886 Berlin, Németország – Judaika kutató a rabbinikus irodalom kritikus kutatója, főleg az istentiszteletirítusokat kutatta. Wolfenbüttel gimnáziumában járt 1811-1815 között. Berlinben tanult klasszika filológiát és 1816-ban Isaak Markus Jost-al zsidó kutatási csoportot alakított. Bölcsész diplomáját 1821-ben Halle-ban szerezte. Rabbivá avatása után Aaron Chorin vezette zsidó neológokhoz csatlakozott és 1820-1822 között „Beer-Tempel“, berlini reform zsinagóga szónoka lett. Minden pénzét a reform szellemet képviselő újságjára költötte Haude-és Spenerische Zeitung (1824-31) ezen kívül még egy általános iskola igazgatója is volt Berlinban (1826-1830). Ezen a poszton is zsidó oktatási reformot valósított meg. 1840-ben lett Berlinben a tanárképző igazgatója. Politikai nézetei az 1848-as forradalmat támogatták. Munkacsoportot hozott létre a rabbi biblia kiadására 1839-ben. 1850-ben nyugdíjba vonult. **Művei:** Etwas über die rabbinische Literatur 1818. Gottesdienstliche Vorträge der Juden 1832. Eine Geschichte der Predigt, mit Prinzipien zur historischen Erforschung von Midrasch und Siddur Zur Geschichte und Literatur 1845. Synagogale Poesie des Mittelalters, 1855. Ritus 1859. Literaturgeschichte der synagogalen Poesie, 1865, bővített kiadás 1867. Heiligen Schrift. Basel, 1995 Deutsch-jüdische Geschichte in der Neuzeit, Bd. 2, München 2000.

Zuurmond, Rochus 1930. Voorburg, Hollandia - Teológiát tanult Leyden Egyetem Ch Dipl 1962. Amsterdam Egyetem PhD 1981. Utrecht Egyetem ThD 1988. A Reformált Holland egyház tagja 1962-től. Technical Egyetem 1966. Amsterdam Egyetem lelkésze 1981-től. Az intertestamentális tanszék tanára 1991-től. Számos teológiai szaklap kiadója. Szakterülete a héber Biblia, Újszövetség szemita nyelvek, szövegek és feliratok, post-biblikus tanulmányok. **Művei:** De Dagen van Noach Ten Have 1991. Novum Testamentum Aethiopicum: General Introduction The Gospel of Mark Aethiopicum Forschungen 27. Steiner, 1989.

Zwickel Wolfgang 1957 München, Németország - Evangélikus teológiát, egyiptológiát és keleti orientaliztikát tanult 1977-1983. teológiai vizsgája 1983 Tübingen. Palesztina vaskori térkép készítő munkatársa 1983-1984 Tübingen. Tudományos asszisztens 1984-1986 az archeológiai intézetben Tübingen. Ásatások munkatársa Hirbet ez-Zeraqon Észak Jordánia. Tudományos asszisztens 1986-1989 Archeológiai Intézet Kiel (vezető M. Metzger). Doktorátus 1988. Habilitáció

(Der Tempelkult in Kanaan und Israel. Studien zur Kultgeschichte von der Mittelbronzezeit bis zum Untergang Judas 1992-ben. Tanítani kezd 1998-tól Mainz. Szakterülete Izrael története, vallástörténet, bibliai archeológia, biblia világa. **Művei:** Räucher kult und Räuchergeräte. Exegetische und archäologische Studien zum Räucheropfer im Alten Testament (OBO 97; Freiburg Schweiz/Göttingen 1990). Eisenzeitliche Ortslagen im Ostjordanland (BTAVO B 81; Wiesbaden 1990). (Hrsg.), Biblische Welten. Festschrift M. Metzger zum 65. Geburtstag (OBO 123; Fribourg/Göttingen 1993). Der Tempelkult in Kanaan und Israel. Ein Beitrag zur Kultgeschichte Palästinas von der Mittelbronzezeit bis zum Untergang Judas (FAT 10; Tübingen 1994). Die Welt des Alten und Neuen Testaments. Ein Sach- und Arbeitsbuch (Stuttgart 1997, 2. Auflage 2002). Der salomonische Tempel von seiner Gründung bis zur Zerstörung durch die Babylonier Kulturgeschichte der Antiken Welt 83; Mainz 1999). Calwer Bibelatlas (Stuttgart 2000). Hrsg. Edelsteine in der Bibel (Mainz 2002). Einführung in die Biblische Landes- und Altertumskunde (Darmstadt 2002). Mitherausgeber Calwer-Bibellexikon 6. Auflage (Stuttgart 2003). 1000-Bilder-Bibel (CD-

ROM), (Stuttgart 2003). Calwer Bibelatlas. 8 Farbfolien (Stuttgart 2005). Frauenalltag im biblischen Israel (Stuttgart 2005).